

สังฆมานุสสติภาวนาวิธี

ความหมายของคำว่า สังฆมานุสสติ

สงฆ์ อารพภ อุปปนฺนา อนุสฺสตี สงฺฆมานุสฺสตี.

อนุสติ ที่เกิดขึ้น ปรารภหวังเห็นยวพระสังฆคุณ ชื่อว่า สังฆมานุสสติ.

คำว่า สังฆมานุสสติ นี้ เป็นชื่อ ของสติ ที่มีพระสังฆคุณมีความเป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นต้นเป็นอารมณ์.

สังฆมานุสสติ ภาเวตุกามาเนปิ รโหคเตน ปฏิสฺสตีเนน “สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ, อฺขุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ, ญายปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ, สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสฺสุคานิ อญฺฐุ ปุริสฺสุคฺคตา, เอส ภควโต สวากสงฺโฆ อาหุเนยฺโย, ปาหุเนยฺโย, ทกฺขิณฺเนยฺโย, อณฺชลิกรณฺเียโย, อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺสา”ติ เอวํ อริยสังฺกฺขมา อนุสฺสริตพฺพา.

แม้อันพระ โยคีผู้ปรารภนาเพื่อทำสังฆมานุสสติให้เจริญขึ้น เป็นผู้ไปในที่ลับ เป็นผู้หลีกเลี่ยงอยู่ อริยสังฆคุณทั้งหลาย พึงระลึกเนื่องๆ อย่างนี้ว่า

พระสังฆคุณ ๘

๑.สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ พระอริยสงฆ์สาวก ของพระภควา เป็นผู้ปฏิบัติดี(ผู้ปฏิบัติซึ่งอริยมัคคผลปฏิบัติทา)

๒.อฺขุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ พระอริยสงฆ์สาวก ของพระภควา เป็นผู้ปฏิบัติตรง(ผู้ปฏิบัติซึ่งอริยมัคคปฏิบัติทาที่กิเลสทั้งหลายไม่หวนกลับ)

๓.ญายปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ พระอริยสงฆ์สาวก ของพระภควา เป็นผู้ปฏิบัติที่สมควร(ผู้ปฏิบัติซึ่งอริยมัคคปฏิบัติทาที่สมควรและไม่แย้งนิพพาน)

๔.สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ พระอริยสงฆ์สาวก ของพระภควา เป็นผู้ปฏิบัติที่คล้อยตาม(พระนิพพาน)

ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสฺสุคานิ อญฺฐุ ปุริสฺสุคฺคตา พวกท่านเหล่าใด เป็นคฺุณฺรุษ ๔ คุ้ ได้แก่ พระอริยบุรุษบุคคล ๘ จำพวก

อริยานัม วา สัมโฆ อริยสัมโฆ.(นัจฉฐิตัพปริสสมาส)

หรือ หมู่คือกลุ่มผู้เสมอกันด้วยศีลและปัญญา แห่งพระอริยทั้งหลาย ชื่อว่า อริยสงฆ์. ได้แก่ ทักขิณียขสงฆ์)

ความหมายคำว่า อริยสังฆคุณ

ตสุส คุณา.

คุณทั้งหลาย ของอริยสงฆ์นั้น ชื่อว่า อริยสังฆคุณ.(นัจฉฐิตัพปริสสมาส)

๑-๔.อธิบายบทว่า สุปฏิปันโน เป็นต้น

(สุ - ตี + ปฏิปันโน - ผู้ปฏิบัติ)

ตตถ สุปฏิปันโนติ สุญฺจ ปฏิปันโน , สมนมาปฏิปทํ อนิวตติปฏิปทํ
อนุโลมปฏิปทํ อปจจนิกปฏิปทํ ฆมมานุฆมมปฏิปทํ ปฏิปันโนติ วุตตํ โหติ.

ในบทเหล่านั้น บทว่า สุปฏิปันโน แปลว่า พระอริยสงฆ์ผู้กำลังปฏิบัติดี,
คำอธิบายมีว่า เป็นพระอริยสงฆ์ผู้กำลังปฏิบัติ ซึ่งสัมมาปฏิปทา(ผู้กำลังปฏิบัติ
ซึ่งอริยมัคคปฏิปทา, สุ ในอรรถ ตี)

เป็นพระอริยสงฆ์ผู้กำลังปฏิบัติ ซึ่งอนิวตติปฏิปทา(ผู้กำลังปฏิบัติซึ่งอริยมัคค
ปฏิปทาที่กิเลสทั้งหลายไม่หวนกลับ 'ได้แก่ อุชุปฏิปันนบุคคล, เพราะเมื่อการหวน
กลับบ่อยๆ มีอยู่ อุชุปฏิปัตติ ก็ไม่มี, อุชฺ ในอรรถ ตรง)

เป็นพระอริยสงฆ์ผู้กำลังปฏิบัติ ซึ่งอนุโลมปฏิปทา(ผู้กำลังปฏิบัติซึ่งอริยมัคค
ปฏิปทาที่สมควรต่อพระนิพพานอันอริยบุคคลพึงบรรลุ 'ได้แก่ ญาชุปฏิปันนบุคคล),
กล่าวคือเป็นพระอริยสงฆ์ผู้กำลังปฏิบัติ ซึ่งอปจจนิกปฏิปทา(ผู้กำลังปฏิบัติ
ซึ่งอริยมัคคปฏิปทา ที่ไม่เป็นข้าศึกแย้งต่อพระนิพพาน 'ได้แก่ ญาชุปฏิปันนบุคคล
,ญาชฺ ในอรรถ สมควร)

เป็นพระอริยสงฆ์ผู้กำลังปฏิบัติ ซึ่งเป็นฆมมานุฆมมปฏิปทา(ผู้กำลังปฏิบัติ
ซึ่งศีลวิสุทธิตั้งต้น ที่คล้อยตามนิพพานธรรม 'ได้แก่ สามิจิปฏิปันนบุคคล, สามิจิ
ในอรรถ คล้อยตาม)

บท ๓ บท นอกนี้คือ อุชุปฏิปันโน, ฉวยปฏิปันโน, สามิจิปฏิปันโน เป็นบท
ที่ขยายบทแรก คือ สุปฏิปันโน.

อธิบาย คำว่า สวากส์โฆ

ภควโต โอวาทานุสาสนี สกุกจัม สุนนุตตี สวากา.

พระอริยบุคคลเหล่าใด ย่อมฟังโดยเคารพ ซึ่งโอวาทานุสาสนี ของพระผู้มี
พระภาคเจ้า เพราะเหตุนี้ พระอริยบุคคลเหล่านั้น ชื่อว่า สวาก(พระอริยบุคคลผู้ฟัง
โดยเคารพ).

อธิบายว่า การฟัง ที่เป็นเหตุนำมาซึ่งความเป็นอริยบุคคล เพราะสำเร็จกิจได้
ด้วยการปฏิบัติตามที่ทรงอนุสาสน์ ชื่อว่า การฟังโดยเคารพ, ด้วยคำว่า ผู้ฟังโดยเคารพ
แสดงว่า พระอริยบุคคลเท่านั้น ชื่อว่า เป็นสวาก ของพระศาสดา โดยนิปปริยาย.

สวากานัม สโฆ สวากส์โฆ.

หมู่แห่งสวากทั้งหลาย ชื่อว่า สวากสงฆ์.

สีลทิฏฐิสามมญฺจตาย สัมมาตภาวมาปโน สวากสมุโหติ อตุโธ.

ความว่า หมู่แห่งสวาก ผู้ถึงความ เป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน ด้วยความเป็นผู้มีความ
เสมอกัน โดยอริยศีลและอริยปัญญา(เพราะมาปรากฏแล้วด้วยอริยมรรค,
เพราะเหตุนี้ พระอริยบุคคลเหล่านั้น แม้ท่านดำรงอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง ก็เหมือนกับ
รวมตัวเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันอยู่ ด้วยอำนาจอริยศีลและอริยปัญญาที่เสมอกัน).

ความหมายคำว่า สงฆ์

ทักษิณยยสงฆ์

สมมเทว กิเลสทรเถ หนตตี สจฺโฆ.(ส - โดยชอบ + หน ธาตุ - กำจัด + ร ปัจจัย
ในกัตตุสาธนะ, วิ.จุพ. ๖/๑๘๓/๒๑๐, รูปสิทธิสูตร ๕๕๕)

บุคคลใด ย่อมกำจัด ซึ่งกิเลสทั้งหลายที่เราร้อน โดยชอบ เพราะเหตุนี้
บุคคลนั้น ชื่อว่า สงฆ์, ได้แก่ ทักษิณยยสงฆ์(สงฆ์ผู้ควรรับทักษิณาทาน คือ
อริยบุคคล ๘ จำพวก)

ทิวฐิสีลสามถุญญน สัมโหติ สงฺโฆ. (สั - ชาตวตถุณวตถก + หน ชาต - รวมกลุ่ม + ร ปัจจัยในกัตตุสาธนะ)

บุคคลผู้รวมกลุ่มกัน ด้วยความเสมอกันแห่งปัญญาและศีล เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่า สงฆ์, ได้แก่ ทักขิณียสงฆ์(สงฆ์ผู้ควรรับทักษิณาทาน คือ อริยบุคคล ๘ จำพวก)

สมมุติสงฆ์

สัหนติ สมคฺคํ กมฺมํ สมุปกจฺจตีติ สงฺโฆ.(สั - พร้อมเพรียงกัน + หน ชาต - เข้าถึง + ร ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ, รูปสัทธิ สุตฺร ๕๕๕)

บุคคลใด ย่อมเข้าถึง ซึ่งอุปสมบทกรรม อันพร้อมเพรียงกัน เพราะเหตุ นั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า สงฆ์, ได้แก่ สมมุติสงฆ์(สงฆ์โดยสมมุติ คือ หมู่ภิกษุปุถุชนและ อริยบุคคล ที่เป็นสงฆ์ด้วยวินัยบัญญัติมีสงฆ์จตุรกรเป็นต้น(สงฆ์ ๔ รูป ขึ้นไป).

สงฆ์มี ๒ จำพวก

(ปรมตถทีปนี สงฺคหมหาฎีกา ข้อ ๑ หน้า ๑๒)

โส จ สงฺโฆ ทฺวิโธ สมมุติสงฺโฆ, ทกฺขิณียสงฺโฆติ. ตตฺถ สมคฺเคน สงฺเขน กตฺมํ อุปสมฺปทา กมฺมํ สมมุติ นาม. ตาย สมมุติยา อุปสมฺปนฺนญฺมึ ปตฺวา ฐิตฺถิโก ภิกฺขุสงฺโฆ สมมุติสงฺโฆ นาม. โส วินย กมฺเมสุ ปสฺสิทฺโธ. ทกฺขิณียสงฺโฆ นาม อญฺฐอริยปฺกฺคสมฺโห. โส ปน กิณฺจาปี สมมุติสงฺเขปี อนฺโตคฺโขเยว โหติ. ตถาปี สรณฺคมนวฺนทนามานปฺุชาสกฺการานุสฺสตี ฐฺฐานเณสุ อนฺตฺตรปฺุณฺณกฺเขตฺต- วิเสสปริคฺคหตฺถํ ภควตา ตถา ตถา สัวณฺเณตฺวา โส วิสุํ วุตฺโตติ ทญฺฐพฺโพ. ปุถุชฺชนสงฺโฆ หิ ปุณฺณกฺเขตฺตํ สมานปี อนฺตฺตรํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ น โหติ. กสฺมา ? สาลิกฺเขตฺเต ติณานํ วิย เขตฺตทญฺฐานํ สกฺกายทิวฐิวิจิกิณฺยานุสฺยานํ สพฺภาวาติ.

สงฆ์นั้นมี ๒ จำพวก คือ สมมุติสงฆ์ และทักขิณียสงฆ์.

ในบรรดา ๒ จำพวกเหล่านั้น ชื่อว่า สมมุติ คืออุปสัมปทากรรม อันสงฆ์ พร้อมเพรียงกัน กระทำ.

ชื่อว่า สมมุติสงฆ์ คือ หมู่แห่งภิกษุ ผู้ดำรงถึงแล้ว ซึ่งภุมิแห่งอุปสมบท ด้วยสมมุติกรรมนั้น. สมมุติสงฆ์นั้น ปราภฏสำเร็จ ในวินัยกรรม.

ชื่อว่า ทักขิณทยสงฆ์ คือ หมู่แห่งอริยบุคคล ๘. ทักขิณทยสงฆ์นั้น เป็นอันนับเข้าภายใน แม้ในสมมุติสงฆ์ที่เดียว แม้ก็จริง. แต่ ฟังทราบว่ ทักขิณทยสงฆ์นั้น อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแยกไว้ ให้การยกย่องแล้ว โดยประการนั้นๆ เพื่อกำหนดความพิเศษแห่งนาบุญอันยอดเยี่ยม ในฐานะเป็นที่ถึงสรณะ เป็นที่วันทนา เป็นที่เคารพ เป็นที่บูชา เป็นที่สักการะ และเป็นทีระลึกเนื่องๆ. เป็นความจริงว่ ปุณชนสงฆ์ แม้เป็นนาบุญ ก็ไม่เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยม.

ถามว่ เพราะเหตุไร

ตอบว่ เพราะปุณชนสงฆ์มีอนุสัยกิเลสทั้งหลายคือสักกายทิฏฐิและวิภิจจนา ที่เปรียบเหมือนพวกหญ้า ในนาข้าวสาลี ที่ทำให้นาเสียหาย.

ปุณชนสงฆ์นับเข้าในทักขิณทยสงฆ์ โดยอ้อม

(กฐา.อภิณหฎฐิกา หน้า ๑๒๕)

ไปณชนนิกสงฆสสาปิ ปุพพภาคปปฏิปทา ย จิตตตทา ปุริมเจตนา ย วิย ทาเน เอตุเถว สงคโห ทฎฐพโพ. โสปี หิ กิณจาปี อริเยน ทิฎฐิสีลสามณญเณน อสัหโต, นียยานิกปกุชเยน ปน ไปณชนนิกเนน สัหตตตทา ทักขิณทยปณิปาตารโห สงโฆเยวติ.

การนับรวม ฟังถุกู้ แม้แห่งปุณชนสงฆ์ ในทักขิณทยสงฆ์นี้ นั่นเอง เพราะความดำรงอยู่ ในปฏิปทาเบื้องต้น เหมือนการนับรวมปุพพเจตนาเข้าไว้ในทาน. แม้ปุณชนสงฆ์นั้น ไม่ได้รวมกลุ่มกัน ด้วยความเสมอกันแห่งปัญญา และศีลอันเป็นอริยะ แม้ก็จริง, แต่ เป็นสงฆ์แน่นอนผู้ควรแก่ทักษิณาทาน และการนอบน้อม เพราะเป็นผู้รวมกลุ่มกัน ด้วยความเสมอกันแห่งปัญญาและศีลของปุณชน อันมีในฝ่ายนียยานิกธรรม.

อีกนัยหนึ่ง

อธิบายบททั้ง ๓ มี อุษุปฏิปันโน เป็นต้น ที่ขยายอรรถแห่งสุปฏิปันโน

ยสฺมา ปน สา สมฺมาปฏิปทา อุษุ อวฺงกา อกุฎฺฐิลา อชิเมหา, อริโย จ ญาโยติปิ วุจฺจติ, อนุจฺฉ วิกตฺตา จ สามิจิตีปิ สงฺขํ คตา. ตสฺมา ตมฺปฏิปนฺโน อริยสงฺโฆ อุษุปฏิปันโน ญาຍปฏิปันโน สามิจิปฏิปันโนติปิ วุตฺโต.

ก็ เพราะเหตุคือ มัคคสัมมาปฏิปทานั้น เป็นปฏิปทาอุษุคือตรง(ด้วยการตัดขาดบาปกรรมมีมายาและสาเถยยะ เป็นต้น) (เพราะเหตุนี้ นั่นเอง จึงชื่อว่า) **ไม่คด** (เพราะไม่คดจจรอยมุตร โค), **ไม่โค้ง**(เพราะไม่มีความโค้งจจวงพระจันทร์เสี้ยว), **ไม่งอ**(เพราะไม่มีความงอจจปลายอนไถ, **อุษุ ในอรรถ ตรง**),

อนึ่ง สัมมาปฏิปทานั้น ย่อมถูกเรียกว่า **ญาຍะ อันบริสุทธิ์บ้าง**(ญาຍะคือสถานะที่ก้าวไปสู่ นิพพาน โดยอปัจฉกภาวะ หรือสถานะเป็นเครื่องแทงตลอดซึ่งนิพพานนั้น, **ญาຍ ในอรรถก้าวไปหรือเป็นเครื่องแทงตลอด**)

และเป็นสัมมาปฏิบัติที่ถึงซึ่งสมัญญาว่า **สามิจิคือสมควร** เพราะความเป็นผู้สมควร(ต่อวิภูฏทุกขนิยยานธรรม)บ้าง(**สามิจิ ในอรรถ สมควร**).

เพราะเหตุนี้ พระอริยสงฆ์ ผู้กำลังปฏิบัติซึ่งมัคคสัมมาปฏิปทานั้น (คือสุปฏิปันนบุคคล) จึงถูกเรียกว่า **อุษุปฏิปันโน**(เป็นผู้กำลังปฏิบัติตรง)บ้าง, ว่า **ญาຍปฏิปันโน**(เป็นผู้กำลังปฏิบัติเพื่อสถานะที่ก้าวไปคือรู้นิพพาน หรือเพื่อสถานะเป็นเครื่องแทงตลอดนิพพาน บ้าง, ว่า **สามิจิปฏิปันโน**(เป็นผู้กำลังปฏิบัติที่สมควรต่อวิภูฏทุกขนิยยานธรรม)บ้าง.

คำว่า ปฏิปโน ในบททั้ง ๔ นี้ ได้แก่ มรรค

(มหาฎีกา ข้อ ๑๕๕)

ตาย สมมาปฏิบัติยา สมงคิตาย **สุปฏิปนา** “สมมาปฏิบัติชชนุตี”ติ กตวา.
 วตตมานญโฐ หิ อัย **ปฏิปนสทโท** ยถา “โสตปาตติผลสจฉิกิริยาย ปฏิปโน”ติ.

พระอริยสงฆ์ทั้งหลายผู้ดำรงอยู่ในมรรค ชื่อว่า **สุปฏิป็นนบุคคล** เพราะความ
 เป็นผู้พร้อมเพรียงด้วยมรรคสัมมาปฏิบัติ นั้น เพราะทำอธิบายว่า “ผู้กำลังปฏิบัติชอบ”.
 จริงทีเดียว ปฏิป็นนศัพท์นี้ มีอรรถปัจจุบัน จุจคำว่า “โสตปาตติผลสจฉิกิริยาย
 ปฏิปโน - ผู้กำลังปฏิบัติ เพื่อกระทำให้ประจักษ์แจ้งซึ่งโสตปาตติผล”.

อธิบายคำว่า ไม่คคจอรอยมูตรโค เป็นต้น

(อฎฐสาลินี ข้อ ๕๐ - ๕๑ หน้า ๒๐๑ - ๒๐๒)

โย หิ ปาปี กตวาว ๆเปฯ อัย นงคโลกวิงุโก นาม.

อธิบายว่า บุคคลใด ทำบาปเสร็จแล้วนั้นเที่ยว(กตวา) ย่อมพูดว่า “เราไม่ได้
 กำลังทำบาป(น ก โรมิ)”, บุคคลนั้น มีชื่อว่า เป็นผู้คคจอรอยมูตรโค เพราะไป
 โดยภาวะที่วกวน.

ผู้ใดกำลังทำบาปนั้นเที่ยว ย่อมพูดว่า “เราข้อมกลัวต่อบาป(ภายามหิ ปาปสุต)”,
 ผู้นั้น มีชื่อว่า เป็นผู้คังจวจวงพระจันทร์เสี้ยว เพราะมีความโศกอย่างมาก.

ผู้ใดกำลังทำบาปนั้นเที่ยว ย่อมพูดว่า “ใครเล่าไม่พึงกลัวต่อบาป(โก ปาปสุต น
 ภายเยย)”, ผู้นั้น มีชื่อว่า เป็นผู้จจอุปลายงอนไถ เพราะไม่คคมาก.

อีกอย่างหนึ่ง กรรมทวารทั้ง ๓ ของบุคคลใด ไม่บริสุทธิ์, บุคคลนั้น มีชื่อว่า
 เป็นผู้คคจอรอยมูตรโค.

กรรมทวารทั้ง ๒ อย่างใดอย่างหนึ่ง ของบุคคลใด, ไม่บริสุทธิ์, บุคคลนั้น
 มีชื่อว่า เป็นผู้คังจวจวงพระจันทร์เสี้ยว.

กรรมทวารหนึ่ง อย่างใดอย่างหนึ่ง ของบุคคลใด ไม่บริสุทธิ์, บุคคลนั้น
 มีชื่อว่า เป็นผู้จจอุปลายงอนไถ.

ส่วน ภิกษุผู้ทรงจำสอนที่ฆณียากล่าวว่า “ภิกษุบางรูป ย่อมประพฤติในอนเสนา(การแสวงหาที่ไม่สมควร) ๒๑ มีเวชชกรรม ทูตกรรม เป็นต้น และในอโคจร ๖(บุคคลหรือสถานที่อันภิกษุไม่ควรไป)มีหญิงหม้าย สาวแก่คือสาวเทื้อร้านสุรา เป็นต้น ในวัยทั้ง ๓,ภิกษุนี้ มีชื่อว่า เป็นผู้คดจรรยาอมุตรโค.

บางรูป ในปฐมวัย ย่อมทำจตุปาริสุทธิศีลให้เต็ม,เป็นผู้ละอายบาป รังเกียจบาป ไครต่อสิกขา, แต่ ในมัชฌิมวัยและปัจฉิมวัย เป็นเช่นกับภิกษุรูปแรก, ภิกษุนี้ มีชื่อว่า เป็นผู้ไค้งจวงพระจันทร์เสี้ยว.

บางรูป แม้ใน ปฐมวัย และมัชฌิมวัย ย่อมทำจตุปาริสุทธิศีลให้เต็ม เป็นผู้ละอายบาป รังเกียจบาป ไครต่อสิกขา, แต่ ในปัจฉิมวัย เป็นเช่นกับภิกษุรูปแรก,ภิกษุนี้ มีชื่อว่า เป็นผู้จอดจายองนไธ.

ผลบุคคล ชื่อว่า สุปฏิปันโน

เอตถ จ เย มกุกกุฐา, เต สมมาปฏิบัติสมงกิตาย **สุปฏิปันนา**. เย ผลกุฐา, เต สมมาปฏิบัติทาย อธิคนตพสุส อธิคตตตา อตีตํ ปฏิปทํ สนุชาย **สุปฏิปันนาติ** เวทิตพพา.

อนึ่ง ในพระอริยบุคคลเหล่านี้ อันบัณฑิตพึงทราบว่ พระอริยเจ้าเหล่าใด เป็นผู้ตั้งอยู่ในมรรค, พระอริยเจ้าเหล่านั้น ชื่อว่า **สุปฏิปันนบุคคล(ผู้กำลังปฏิบัติ)**. เพราะความเป็นผู้พร้อมเพียงด้วยสัมมาปฏิบัติ. พระอริยเจ้าเหล่าใด เป็นผู้ตั้งอยู่ในผล, พระอริยเจ้าเหล่านั้น ชื่อว่า **สุปฏิปันนบุคคล(ผู้ปฏิบัติแล้ว)**หมายเอา ซึ่งอดีตปฏิบัติ เพราะความที่อริยผลบุคคลเหล่านั้นบรรลु ซึ่งผลธรรมที่พึงบรรลุ ด้วยมัคคสัมมาปฏิบัติ.

บทว่า สุปฺปฏิปนฺโน คืออริยบุคคลทั้ง ๘

(มหาฎีกา ๑๕๕)

อุภเย จ สามัญญนิทฺเทเสน “สุปฺปฏิปนฺนา จ สุปฺปฏิปนฺนา จ สุปฺปฏิปนฺนาติ เอกเสสนเยน วา กหิตานํ สมฺโห “สุปฺปฏิปนฺโน”ติ วุตฺโตติ ทสฺเสติ.

ด้วยคำทั้ง ๒ คือผู้ตั้งอยู่ในมรรค ผู้ตั้งอยู่ในผล ชื่อว่า **สุปฏิปันนบุคคล** ย่อมแสดงว่า หมู่แห่งพระอริยบุคคลทั้งหลาย ถูกถือเอา โดยสามัญญนิทเทศ หรือ โดยเอกเสสนัยว่า ผู้กำลังปฏิบัติดีด้วย ผู้ปฏิบัติดีแล้วด้วย ชื่อว่า **สุปฏิปันนบุคคล** จึงตรัสว่า “**สุปฺปฏิปนฺโน(ผู้ปฏิบัติดี)**”.

เอกเสสทวันทสมาส

๑.วิ.สมฺมา ปฏิปชฺชนุตฺติ สุปฺปฏิปนฺนา.(สุ + ปติ + ปท - ถึง,บรรลฺ + ต ปัจจัย ในปัจจุบันกาล)

พระอริยมรรคบุคคลทั้งหลายผู้กำลังปฏิบัติดี ฉะนั้น ชื่อว่า **สุปฏิปันนบุคคล**.

๒.วิ.สมฺมา ปฏิปชฺชิสฺสูติ สุปฺปฏิปนฺนา.(สุ + ปติ + ปท - ถึง,บรรลฺ + ต ปัจจัย ในอดีตกาล)

พระอริยผลบุคคลทั้งหลายผู้ปฏิบัติดีแล้ว ฉะนั้น ชื่อว่า **สุปฏิปันนบุคคล**.

๓.วิ.สุปฺปฏิปนฺนา จ สุปฺปฏิปนฺนา จ สุปฺปฏิปนฺนา.(เอกเสสทวันทสมาส)

ผู้กำลังปฏิบัติดีด้วย ผู้ปฏิบัติดีแล้วด้วย ชื่อว่า **สุปฏิปันนบุคคล**.

สามัญญนิทเทศนัย และเอกเสสนัย

บทว่า สุปฺปฏิปนฺโน นี้ เป็นสามัญญนิทเทศนัย คือ วิธีที่แสดงความเหมือนกัน ของรูปศัพท์ ความว่า ในศัพท์ที่เหมือนกัน ๒ ศัพท์ ให้แสดงไว้เพียงศัพท์เดียว ฉะนั้น บทว่า สุปฺปฏิปนฺน ทั้ง ๒ มีอรรถต่างกัน, แต่ มีรูปศัพท์เหมือนกัน จึงกล่าวไว้ เพียงศัพท์เดียว.

ส่วน เอกเสสนัย คือ วิธีทำให้เหลือเพียงศัพท์เดียว โดยการลบศัพท์หน้า ในที่นี้ หมายถึงมรรคบุคคล ฉะนั้น ในบทว่า สุปฺปฏิปนฺโน นี้ จึงหมายถึง มรรคบุคคลและผลบุคคล.

อีกนัยหนึ่ง

อธิบายบททั้ง ๔ มี สุปฏิปันโน เป็นต้น เฉพาะแต่ละบท

ครั้งกล่าวอธิบาย ซึ่งอรรถ แห่งบทนอกนี้มีอุชุปฏิปันโน เป็นต้น โดยภาวะที่แสดงใจอรรถแห่งบทแรกคือ สุปฏิปันโน อย่างนี้แล้ว, ในบัดนี้ เพื่อแสดง ซึ่งอรรถอันไม่ปะปนกัน แม้แห่งบททั้ง ๔ มีสุปฏิปันโน เป็นต้น พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวคำมีอาทิว่า “อปิจ(อีกนัยหนึ่ง)”

อปิจ สุวาสุขาเต ฐมมวินเย ยถานุสสิญฺฐํ ปฏิปนฺนตฺตปิอปณฺณกปฏิปทํ ปฏิปนฺนตฺตปิ สุปฏิปันโน.

อีกนัยหนึ่ง ชื่อว่า สุปฏิปันโน(ผู้ปฏิบัติดี) แม้เพราะปฏิบัติสมควรแก่นุศาสนีตามที่พระศาสดาทรงสอนไว้ แม้เพราะปฏิบัติอปณณกปฏิบัติคือปฏิบัติที่ไม่ผิดได้แก่ไม่มีโทษ ในธรรมวินัยที่เป็นสุวาสุขาคะ(สุ ในอรรถ ดี).

มชฺฉิมาย ปฏิปทาย อนุตฺตวณฺณคฺคมฺม ปฏิปนฺนตฺตกา ยวณฺณโนวณฺณกุกฺคิล-
ชฺฉิมุทโทสปปหานาย ปฏิปนฺนตฺตกา จ อุชุปฏิปนฺนตฺตกา จ อุชุปฏิปันโน.

และชื่อว่า อุชุปฏิปันโน เพราะเป็นผู้ปฏิบัติตรง คือเพราะปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา โดยไม่เข้าไปใกล้ลามกทั้ง ๒ ที่มีด้วยอำนาจความงอคือกิเลส และเพราะปฏิบัติ เพื่อละโทษคือความคด ความโค้ง และความงอ ทางกาย วาจาและใจ (อุชู ในอรรถ ตรง).

ญาโย วุจฺจติ นิพฺพานํ. ตทตฺถาย ปฏิปนฺนตฺตกา ญาเยปฏิปันโน.

นิพพาน ย่อมถูกเรียกว่า ญาเย(นิพพานอันพระอริยบุคคลควรบรรลु เพราะเป็นสัพพสังขารสมณะ แม้ผ้าโทกหรือศิระะกำลังถูกไฟไหม้ก็วางเฉย, หรือ นิพพานอันมคคญาณเป็นต้นควรรู้โดยประจักษ์). ชื่อว่า ญาเยปฏิปันโน(ผู้ปฏิบัติเพื่อนิพพาน) เพราะปฏิบัติ เพื่อประ โยชน์คือนิพพานนั้น.

ยถา ปฏิปนฺนา สามิจิกมฺมารหา โหนฺติ ตถา ปฏิปนฺตฺตา สามิจิปฏิปนฺโน.

บุคคลทั้งหลายปฏิบัติ โดยประการใด จึงเป็นผู้ควรแก่สามิจิกรรม(การนับถือ) ชื่อว่า สามิจิปฏิปนฺโน(ผู้ปฏิบัติที่ควรแก่การนับถือ)เพราะปฏิบัติ โดยทำให้ควรแก่การนับถือประการนั้น(มีการลุกขึ้นต้อนรับเป็นต้น ที่พวกคฤหัสถ์อื่นทำอยู่ เพราะยกย่องซึ่งคุณ, สามิจิ ในอรรถ การนับถือ).

อธิบายบทว่า ยทิทํ จตุตาริ ปุริสยฺคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคฺลา เป็นต้น

พวกท่านเหล่าใด เป็นคู่บุรุษ ๔ คู่ ได้แก่ พระอริยบุรุษบุคคล ๘ จำพวก

ยทิทนฺติ ยานิ อิมานิ.

คำว่า ยทิทํ ไซ้เป็น ยานิ อิมานิ(เหล่าใด, ยทิทํ บทในที่นี้ เป็นนิบาต มีอรรถ พหูวนะ เหมือนอย่าง ยานิ อิมานิ. แต่ ถ้าเป็นสัพพนาม ๒ บท บทแรกเรียกว่า อัตถปท คือ บทที่มีอรรถ, บทหลังเรียกว่า วจนาลังการคือเครื่องประดับคำ ฉะนั้น จึงให้แปลเฉพาะศัพท์หน้า)

คำว่า จตุตาริ ปุริสยฺคานิ ความว่า เป็นคู่บุรุษ ๔ คู่ ด้วยอำนาจแห่งคู่ โดยประการนี้ คือพระอริยะผู้ตั้งอยู่ในปฐมมรรค พระอริยะผู้ตั้งอยู่ในปฐมผล นั้นเป็นคู่ ๑ เป็นต้น.

คำว่า อฏฺฐ ปุริสปุคฺคฺลา ความว่า เป็นบุรุษบุคคล ๘ เท่านั้น ด้วยอำนาจแห่งบุรุษบุคคล ตามนัยนี้ คือพระอริยะผู้ตั้งอยู่ในปฐมมรรค ๑ พระอริยะผู้ตั้งอยู่ในปฐมผล ๑ เป็นต้น

อนึ่ง บทเหล่านั้นว่า บุรุษก็ดี ว่าบุคคลก็ดี ในคำว่า อฏฺฐ ปุริสปุคฺคฺลา นี้ มีอรรถอันเดียวกัน. แต่ บทว่า ปุริสปุคฺคฺลา เหล่านั้น ตรัสไว้ ด้วยอำนาจแห่งเวเนยยสัตว์.(ปริสา จ เต ปุคฺคฺลา จ ปุริสปุคฺคฺลา)

บทว่า เอส ภควโต สวากสงฺโฆ ความว่า เป็นคู่บุรุษ ๔ คู่ โดยสามารถแห่งคู่, เป็นบุรุษบุคคล ๘ โดยแยกเป็นองค์หนึ่งๆ เหล่านี้ใด, นั้น เป็นพระอริยสาวกสงฆ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า.

๕.อธิบายบทว่า อาหุเนยโย

อาหุเนยโยติอาทิสฺ อานตฺวา หุนิตฺพุพฺพติ อาหุณฺ,ทฺโรโตปี อานตฺวา สีสฺวณฺเตสุ ทาทพุพฺพติ อตฺโถ.จคฺนุนฺ ปจฺจยฺยานเมตฺมธฺวญฺ.

อรรถในบทว่า อาหุเนยโย เป็นต้น

วัตถุใด อันบุคคลนำมาแล้วพึงบูชา เพราะเหตุนั้น วัตถุนั้น ชื่อว่า อาหุณะ ,ความว่า วัตถุนำมาแล้ว แม้จากที่ไกล อันบุคคลพึงบูชาถวาย แก่เหล่าท่านผู้มีศีล. คำว่า อาหุณะนั้น เป็นชื่อแห่งปัจจัย ๔ .

ตํ อาหุณฺ ปฏิกฺกเหตุํ ยุตฺโต ตสฺส มหฺปผลฺกธฺมฺโตติ อาหุเนยโย.

พระอริยสงฆ์เป็นผู้ควร เพื่อรับ ซึ่งอาหุณวัตถุนั้น เพราะทำอาหุณะนั้น ให้มีผลมาก เพราะเหตุนี้ ชื่อว่า อาหุเนยยะ.(ผู้ควรรับวัตถุอันบุคคลนำมาบูชา)

วิ.อานตฺวา หุนิตฺพุพฺพติ อาหุณฺ.(อา – นำมา + หุ ธาตุ – บูชา + ต ปัจจัยในกัมม สาธนะ,อาเทศ ต เป็น น)

วัตถุใด อันบุคคลนำมาแล้วพึงบูชา เพราะเหตุนี้ วัตถุนั้น ชื่อว่า อาหุณะ.

วิ.อาหุณฺ อรหฺตฺติติ อาหุเนยโย.(อาหุณ ศัพท์ + ฌะยฺ ปัจจัยในอรหติ ตัทธิต,มหาฎีกา)

พระอริยบุคคลใด ย่อมควร ซึ่งอาหุณวัตถุ เพราะเหตุนี้ พระอริยบุคคลนั้น ชื่อว่า อาหุเนยยะ.(พระอริยบุคคลผู้ควรซึ่งวัตถุอันบุคคลนำมาแล้วพึงบูชาถวาย)

อีกอย่างหนึ่ง

อาหวนีโย มี ๓ นัย มาในสัพพัตถิกวาทีนิกาย

๑.อถ วา ทฺโรโตปี อากนฺตฺวา สพุพฺสาปเตยฺยมฺปี เอตฺถ หุนิตฺพุพฺพติ อาหวนีโย.

อีกนัยหนึ่ง แม้สมบัติที่ดีในเจ้าของทรัพย์นั้นทั้งปวง อันบุคคลมาแล้ว แม้จากที่ไกล พึงบูชา(ถวาย) ในพระอริยสงฆ์นั้น เพราะเหตุนี้ พระอริยสงฆ์นั้น ชื่อว่า อาหวนีบุคคล.(พระอริยบุคคลผู้เป็นที่อันบุคคลมาแล้วพึงบูชาถวายสมบัติ ทั้งปวง)

วิ.อาคนตุวา สพฺพสาปเตยฺยมปิ เอตฺถ หุณิตฺตพฺพนฺติ อาหวนีโย.(อา – มาแล้ว + หุ
ธตฺ – บุษ + อนิย ปัจจัยในอธิกรณสาธนะ)

๒.สกฺกาทีนฺมปิ วา อาหวนํ อรหตีติ อาหวนีโย.

หรือ พระอริยสงฆ์ใด ย่อมควร ซึ่งอาหวนสมบัติ แม่ของเทพเจ้าทั้งหลาย
มีท้าวสักกะเป็นต้น เพราะเหตุนี้ พระอริยสงฆ์นั้น ชื่อว่า อาหวนียบุคคล.
(พระอริยบุคคลผู้ควร ซึ่งอาหวนสมบัติคือปัจจัยอันท้าวสักกะเป็นต้นมาแล้ว
พึงบูชาถวาย)

วิ.อาหุณิตฺตพฺพนฺติ อาหวนํ,สกฺกาทีนฺมปิ อาหวนํ อรหตีติ อาหวนีโย.(อาหวน
ศัพท์ + อีย ปัจจัย ในอรหตี ตัทธิต)

สมบัติทั้งปวงใด อันท้าวสักกะเป็นต้น มาแล้วพึงบูชาถวาย เพราะเหตุนี้
สมบัติทั้งปวงนั้น ชื่อว่า อาหวนสมบัติ.

พระอริยบุคคลใด ย่อมควร ซึ่งอาหวนสมบัติ แม่ของท้าวสักกะเป็นต้น
เพราะเหตุนี้ พระอริยบุคคลนั้น ชื่อว่า อาหวนียบุคคล.(พระอริยบุคคลผู้ควร
ซึ่งอาหวนสมบัติ คือสมบัติทั้งปวง อันท้าวสักกะเป็นต้น มาแล้วพึงบูชาถวาย)

๓.โย จายํ พุราหฺมณานํ อาหวนีโย นาม อคฺคิ, ยตฺถ หุตํ มหฺปผลนฺติ เตสํ ลฺลทฺธิ.
สเจ หุตฺตส มหฺปผลตาย อาหวนีโย, สํโฆว อาหวนีโย. สํเข หุตฺตฺถิ มหฺปผลํ โหติ.

และ ไฟใด ชื่อว่า อาหวนียะ(ไฟอันเหล่าพราหมณ์พึงบูชา) ของพราหมณ์
ทั้งหลาย, ลัทธิคือความเห็น ของพวกพราหมณ์เหล่านั้นว่า วัตถุมีนมนัสเป็นต้น
อันพวกพราหมณ์บูชาแล้ว ในอาหวนียัคคิใด มีผล โอปาร กว่าปัจจัยอันบุคคล
บูชาถวายแล้ว ในอาหุเนยัคคิ(ไฟคือบิดามารดาผู้ควรซึ่งวัตถุอันบุตรนำมาแล้ว
พึงบูชาถวาย) ในคหปตคคิ(ไฟคือเจ้าของเรือน ได้แก่ สามี)และ
ในทกฺกจีณยัคคิ(ไฟคือภิกษุสงฆ์ผู้ควรซึ่งทกฺกจีณาทาน). หากว่า ไฟนั้น ชื่อว่า
อาหวนียะ เพราะความมีผลมาก แห่งวัตถุมีนมนัสเป็นต้นอันพวกพราหมณ์บูชาแล้ว
ในอาหวนียัคคิ, พระสงฆ์นั้นแหละ เป็นอาหวนียบุคคล(พระอริยบุคคลผู้เปรียบดุจ

ไฟอันเหล่าพราหมณ์พึงบูชา) เพราะปัจจัยที่บุคคลบูชาถวาย ในพระสงฆ์ มีผลมาก.
 ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า

โย จ วสุสสत् ชนฺตุ	อคุถิ ปริจเร วเน,
เอกญจ ภาวิตตฺตานํ	มฺหุตฺตมปิ ปุชเย,
สาเยว ปุชฺณา เสยฺโย	ยญฺเจ วสุสสत् หุตฺ.

(จุ.ธ.๒๕/๑๐๗/๓๖)

ก็ สัตว์ใด พึ่งบำเรอ ซึ่งไฟ ในป่า ตลอดร้อยปี, ส่วน ชนใด พึ่งบูชา ซึ่งท่านผู้
 อบรมตนแล้ว เพียงคนเดียว(มีพระ โสดาบันเป็นต้น)แม้รู้หนึ่ง, การบูชานั้น
 นั้นแหละ ประเสริฐกว่า การบูชาไฟในป่า ตลอดร้อยปี.

วิ.อาหวนีโย วียาติ อาหวนีโย.(อาหวนีย ศัพท์ + ณ ปัจจัยในอุปมาตัทธิต)

พระอริยบุคคลผู้เปรียบคูดไฟอันเหล่าพราหมณ์พึงบูชา เพราะเหตุ นั้น ชื่อว่า
 อาหวนียบุคคล.

ตเทตํ นิกายนฺตเร อาหวนีโยติ ปทํ อิธ อาหุเนยฺโยติ อิมินา ปเทน อตุลโต
 เอกํ. พุณฺชนโต ปเนตฺถ กิญฺจิมตฺตเมว นานํ. อิติ อาหุเนยฺโย.

บทว่า อาหวนี โย นั้น เป็นบทในนิกายอื่น(คือ สัพพัตถิกวาทีนิกาย)
 ว่าโดยอรรถ เป็นอย่างเดียวกัน กับบทนี้ว่า อาหุเนยโย ในมหาวิหารนิกายนี้.
 แต่ ว่าโดยพยัญชนะ แตกต่างกันเพียงนิดหน่อยเท่านั้น ใน ๒ บทเหล่านี้ คือ
 อาหวนีโย และอาหุเนยโย. โดยประการฉะนี้ พระอริยสงฆ์สาวก ชื่อว่า อาหุเนยยะ.

อธิบายว่า บทว่า อาหวนีโย และ อาหุเนยโย แม้มีพยัญชนะต่างกัน แต่โดย
 เนื้อความเหมือนกัน เพราะมาจากธาตุเดียวกัน คือ หุ ธาตุ ฉะนั้น บทว่า อาหุเนยโย
 จึงมีเพิ่มมาอีก ๓ อรรถ เหมือน อาหวนีโย จึงรวมเป็น ๔ อรรถกับอรรถที่มา
 ในมหาวิหารนิกาย คือ

๑.พระอริยบุคคลผู้ควรซึ่งวัตถุอันบุคคลนำมาแล้วพึงบูชาถวาย

๒.พระอริยบุคคลผู้เป็นที่อันบุคคลมาแล้วพึงบูชาถวายสมบัติทั้งปวง

๓. พระอริยบุคคลผู้ควรซึ่งสมบัติทั้งปวง อันทำวสัฏกะเป็นต้นมาแล้ว
พึงบูชาถวาย

๔. พระอริยบุคคลผู้เปรียบดุจไฟอันเหล่าพราหมณ์พึงบูชา

๖.อธิบายบทว่า ปาหุเนยโย

ส่วน ในบทนี้ว่า **ปาหุเนยโย** พึงทราบวินิจฉัยต่อไปนี้

ปาหุณํ วุจฺจติ ทิสาวิตฺสโต อากตฺถนํ ปิยมนนาปานํ ญาติมิตฺตทานมตฺถาย สกฺกาเรน
ปฏฺยตุตฺตํ อากนฺตฺกทานํ. ตมฺปิ ฐฺเปตฺวา เต ตถารูเป ปาหุเนเก สงฺฆสฺเสว ทาทฺตุ ยุตฺตํ,
สงฺโฆว ตํ ปฏฺยฺกฺกเหตุํ ยุตฺโต. สงฺฆสทิสฺโส หิ ปาหุเนโก นตฺถิ.

อาคันตุกทาน(ของรับแขก) ย่อมถูกเรียกว่า **ปาหุณะ**(ปัจจัยที่เขาเตรียมไว้
ให้แก่ผู้มาแล้ว) **อันบุคคลจัดเตรียมไว้** ด้วยความนับถือ เพื่อประโยชน์ แก่ญาติและ
มิตรทั้งหลาย ผู้เป็นที่รักที่เจริญใจ อันมาแล้ว จากทิศใหญ่ ทิศน้อย(เฉียง).
แม้อาคันตุกทานนั้น ยกเว้นญาติมิตรผู้เป็นที่รักที่เจริญใจเหล่านั้น และแขกผู้มีฐานะ
ดุจญาติมิตรอย่างนั้นเสีย ก็ควรเพื่อถวาย แก่พระสงฆ์เท่านั้น, พระสงฆ์เท่านั้น
เป็นผู้ควร เพื่อรับเอา ซึ่งอาคันตุกทานนั้น. เพราะว่า แขก(ผู้มีคุณ) ที่เสมอเหมือน
พระอริยสงฆ์ไม่มี.

วิ.ปาหุณํ อรหตฺติติ **ปาหุเนยโย**.(ปาหุณ ศัพท์ + เนยย ปัจจัย ในอรหตัตถิต)

พระอริยบุคคลผู้ควร ซึ่งปาหุณวัตถุคือ ปัจจัย อันบุคคลจัดเตรียมไว้ถวาย
แก่พระสงฆ์ผู้มาแล้ว เพราะเหตุนี้ ชื่อว่า **ปาหุเนยบุคคล**.

ตถา เหาส เอกพุทฺทชนฺตเร จ ทิสฺสติ, อพฺโพกิณฺณณฺจ ปิยมนนาปตฺตฺกเรหิ ฐมฺเมหิ
สมนฺนาคโตติ. เอวํ ปาหุณมสฺส ทาทฺตุ ยุตฺตํ ปาหุเนถ จ ปฏฺยฺกฺกเหตุํ ยุตฺโตติ ปาหุเนยโย.

โดยประการอย่างนั้น จริงทีเดียว พระอริยสงฆ์นั้น ย่อมปรากฏ ในพุทธันดร
หนึ่ง,และเป็นผู้ประกอบพร้อม ด้วยธรรมทั้งหลาย(มีศีลเป็นต้น ที่ตั้งมั่นอย่างดี
ในพระอริยสงฆ์) เป็นธรรมที่ทำความผู้เป็นที่รักที่เจริญใจ โดยไม่เจือปน(กับปฏิปกฆ
ธรรมทั้งหลาย). โดยประการอย่างนี้ ของรับแขก(ปาหุณํ) จึงเป็นสิ่งที่ควร เพื่อถวาย

แก่พระอริยสงฆ์นั้น และท่านก็เป็นผู้ควร เพื่อรับ ซึ่งของรับแจก เพราะเหตุนี้
พระอริยสงฆ์ ชื่อว่า ปาหุเนยยะ.

เยสมฺปน ปาหวนีโยติ ปาฬิ, เตสํ ยสฺมา สํโฆ ปุพฺพการมรหติ, ตสฺมา สพฺพปฐฺมํ
อานตฺวา เอตฺถ หุณิตฺตพฺพนฺติ ปาหวนีโย. สพฺพปฏฺการเณ วา อากฺขณมรหตีติ
ปาหวนีโย.

ส่วน บาลีว่า ปาหวนีโย ของศัพท์กติกวาทีนิกายเหล่าใด, บาลีของนิกาย
เหล่านั้น มีอธิบายว่า เพราะเหตุคือ พระสงฆ์ ย่อมควร ซึ่งบุพพการะ(การทำให้ก่อน
คนทั้งปวง), เพราะเหตุนี้ ทานวัตถุ อันบุคคลนำมาแล้ว ฟังบูชาถวาย ในพระสงฆ์นี้
ก่อนคนทั้งปวง เพราะเหตุนี้ พระสงฆ์ จึงชื่อว่า ปาหวนียะ(พระอริยสงฆ์ผู้เป็นที่
ทานวัตถุอันบุคคลนำมาแล้ว ฟังบูชาถวายก่อนคนทั้งปวง). อีกนัยหนึ่ง พระสงฆ์
ย่อมควร ซึ่งอาหวนวัตถุ โดยประการทั้งปวง(มีความอาทร ความเคารพ ความนับถือ
อย่างมาก และการจัดเตรียมเครื่องไทยธรรมโดยเคารพเป็นต้น) เพราะเหตุนี้
จึงชื่อว่า ปาหวนียะ(พระอริยสงฆ์ผู้ควรซึ่งวัตถุอันเขานำมาบูชาถวายโดยประการ
ทั้งปวง)

วิ. สพฺพปฐฺมํ อานตฺวา เอตฺถ หุณิตฺตพฺพนฺติ ปาหวนีโย. (ป – ก่อน + อา – นำมา + หุ
ธาตุ – บูชา + อนิย ปัจจัยในอธิกรณสาธนะ)

ทานวัตถุ อันบุคคลนำมาแล้ว ฟังบูชาถวาย ในพระสงฆ์นี้ ก่อนคนทั้งปวง
เพราะเหตุนี้ พระสงฆ์ จึงชื่อว่า ปาหวนียะ(พระอริยสงฆ์ผู้เป็นที่ทานวัตถุอันบุคคล
นำมาแล้ว ฟังบูชาถวายก่อนคนทั้งปวง)

วิ. สพฺพปฏฺการเณ อากฺขณมรหตีติ ปาหวนีโย. (ป – ประการ + อาหวน ศัพท์ + อี
ปัจจัยในอรหัตตัทธิต)

พระสงฆ์ ย่อมควร ซึ่งอาหวนวัตถุ โดยประการทั้งปวง เพราะเหตุนี้
จึงชื่อว่า ปาหวนียะ(พระอริยสงฆ์ผู้ควรซึ่งวัตถุอันเขานำมาบูชาถวายโดยประการ
ทั้งปวง)

สุวามิถ เตเนวตฺเถน ปาหุเนยฺโยติ วุจฺจติ.

ศัพท์ว่า ปาหวนิยะ นั้นนั้น ย่อมถูกเรียกว่า ปาหุเนยยะ โดยอรรถปาหวนิยะนั้น
นั้นเอง(โดยอ้อม) ในมหาวิหารนิกายนี้.

อธิบายว่า บทว่า ปาหวนิโย และ ปาหุเนยโย แม้มีพยัญชนะต่างกัน
แต่โดยเนื้อความเหมือนกับปาหวนิโย โดยอ้อม เพราะมาจากธาตุเดียวกัน คือ หุ ธาตุ
ฉะนั้น บทว่า ปาหุเนยโย จึงมีเพิ่มมาอีก ๒ อรรถ เหมือน ปาหวนิโย จึงรวมเป็น ๓
อรรถกับอรรถที่มาในมหาวิหารนิกาย คือ

๑. พระอริยบุคคลผู้ควร ซึ่งปาหุนวัตถุคือ ปัจจัย อันบุคคลจัดเตรียมไว้ถวาย
แก่พระสงฆ์ผู้มาแล้ว เพราะเหตุนี้ ชื่อว่า ปาหุเนยบุคคล.

๒. พระอริยสงฆ์ผู้เป็นที่ทานวัตถุอันบุคคลนำมาแล้ว พึงบูชาถวายก่อนคน
ทั้งปวง

๓. พระอริยสงฆ์ผู้ควรซึ่งวัตถุอันเขานำมาบูชาถวายโดยประการทั้งปวง

๘.อธิบายบทว่า ทกฺขิณฺเญยฺโย

ทกฺขิณาติ ปน ปร โลกํ สทฺทหิตฺวา ทาทพฺพทานํ วุจฺจติ. ตํ ทกฺขิณฺ อรหติ,
ทกฺขิณาย วา หิโต ยสุมา นํ มหฺปผลกรณตฺยา วิโสเชตีติ ทกฺขิณฺเญยฺโย.

ก็ วัตถุทาน อันบุคคล เชื้อแล้ว ซึ่งปร โลก พึงถวาย ย่อมถูกเรียกว่า
ทกฺขิณาวัตถุ. พระอริยสงฆ์ ย่อมควร ซึ่งทกฺขิณาวัตถุนี้, หรือ เป็นผู้ถือกุศล
แก่ทกฺขิณาวัตถุนี้ เพราะว่า พระสงฆ์ยอมทำทกฺขิณาวัตถุนี้ให้หมดจด โดยภาวะ
คือทำให้มีผลมาก(ดุจเงินลงทุนเป็นต้น ชื่อว่าถูกบุคคลทำให้หมดจด โดยการได้รับ
กำไรโอฬารไพบูลย์ยิ่งนัก) เพราะเหตุนี้ พระสงฆ์ ชื่อว่า ทกฺขิณฺเญยยะ. (พระอริยสงฆ์
ผู้ควร ซึ่งทกฺขิณาวัตถุ หรือผู้ถือกุศลแก่ทกฺขิณาวัตถุ)

วิ.ทกฺขินฺนฺติ เอตาย สตุตฺตา ยถาธิปฺเปตฺตาหิ สมฺปตฺตีหิ วทฺตฺนฺนฺตีติ ทกฺขิณา.
(ทกฺขธาตฺ – เจริญ + ฌิก ปัจจัยในกรณสาธนะ + อา อิตฺติโชตฺกปัจจัย)

สัตว์ทั้งหลาย ย่อมเจริญรุ่งเรือง ด้วยสมบัติทั้งหลาย ตามที่ประสงค์ ด้วยวัตถุ
นั้น เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้ ชื่อว่า ทกฺขิณา.(วัตถุเป็นเครื่องเจริญรุ่งเรืองของเหล่าสัตว์)

วิ.ทกฺขิณฺโณ อรหตีติ **ทกฺขิณฺเอยฺโย.** (ทกฺขิณา ศัพท์ + เณฺยฺย ปัจจยฺในอรหตีตฺทริต)

พระอริยสงฆ์ ย่อมควร ซึ่งทกฺขิณาวัตถุ เพราะเหตุนี้ ชื่อว่า **ทกฺขิณฺเอยฺย**.

(พระอริยสงฆ์ผู้ควรซึ่งทกฺขิณาวัตถุ)

วิ.ทกฺขิณาย หิโต **ทกฺขิณฺเอยฺโย.** (ทกฺขิณา ศัพท์ + เณฺยฺย ปัจจยฺในหิตตฺทริต)

พระอริยสงฆ์ผู้เกื้อกูลแก่ทกฺขิณาวัตถุ ชื่อว่า **ทกฺขิณฺเอยฺย**.

๘. อธิบายบทว่า อณฺชลิกรณฺเอยฺโย

อุโภ หตฺเถ สิริสฺมี ปติญฺฐเปตฺวา สพฺพโลเกน กยิรฺมานํ อณฺชลิกรมฺมํ อรหตีติ **อณฺชลิกรณฺเอยฺโย.**

พระสงฆ์ ย่อมควร ซึ่งอณฺชลิกรมฺม อํนชาวโลกทั้งปวง กระทำอยู่ โดยยังหัตถ์ ทั้งสองให้ตั้งไว้ บนเศียร เพราะเหตุนี้ ชื่อว่า **อณฺชลิกรณฺเอยฺย**.

วิ.ปฺลฺลญฺตฺถิกเกหิ อณฺชลิ กรณฺเอยฺยา เอตฺถาติ **อณฺชลิกรณฺเอยฺโย.**(สฺตฺตฺตฺมิพฺพหฺพิหิสฺมาส)

อณฺชลิ อํนชนทั้งหลายผู้ปรารถนาบุญ พึงกระทำ ในพระอริยสงฆ์นี้ เพราะเหตุนี้ พระอริยสงฆ์นี้ ชื่อว่า **อณฺชลิกรณฺเอยฺย**.(พระอริยสงฆ์ผู้เป็นที่กระทำ อณฺชลิกรมฺมของผู้ปรารถนาบุญ)

๙.อธิบายบทว่า อนุตฺตรํ ปฺลฺลญฺกฺเขตฺตํ โลกสฺส

อนุตฺตรํ ปฺลฺลญฺกฺเขตฺตํ โลกสฺสาคิ สพฺพโลกสฺส อสฺทิสํปฺลฺลญฺวิรุหนฺญฺฐานํ.

บทว่า อนุตฺตรํ ปฺลฺลญฺกฺเขตฺตํ โลกสฺส (พระอริยสงฆ์ผู้เหมือนนาแห่งบุญ ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ของชาวโลก) ความว่า พระอริยสงฆ์เป็นฐานะที่เพาะปลูกบุญ ไม่มี(แม้แต่)ผู้เสมอเหมือน ของชาวโลกทั้งปวง.

เหมือนอย่างว่า สถานที่เพาะปลูก ซึ่งพวกข้าวสาลีก็ดี พวกข้าวเหนียวก็ดี ของพระราชา หรือของอำมาตย์ ก็ย่อมถูกเรียกว่า **รณฺโถ สาลิกฺเขตฺตํ รณฺโถ ยวกฺเขตฺตํ** แปลว่า นาข้าวสาลีของพระราชา นาข้าวเหนียว ของพระราชา ฉนฺใด, พระสงฆ์ก็เป็น ฐานะที่เพาะปลูก ซึ่งบุญทั้งหลาย ของชาวโลกทั้งปวง ฉนฺนํ.

สงฆ์ นิสสัย หิ โลกุตส นานุปการหิตสุขสวัตตินิกา นิ ปุณฺณานิ วิรูหนฺติ.
ตสฺมา สัมโณ อนฺุตตโร ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกุตฺสชาติ.

โดยแท้จริง เหล่าชาวโลก เพราะอาศัย ซึ่งพระสงฆ์ ย่อมเพาะปลูก
ซึ่งบุญทั้งหลาย อันทำประโยชน์เกื้อกูลและความสุขนานาประการให้ดำเนินไป
ของชาวโลก. เพราะเหตุนี้ พระสงฆ์ ถือว่าเป็นผู้เหมือนนา แห่งบุญ ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า
ของชาวโลก.

วิ.จิตฺตํ วุฑฺฒํ พีชํ มหฺปผลภาวกรณฺเณน ตายตี รกฺขตีติ **เขตฺตํ.**(มหาฎีกา ,จิตต
บทหน้า + ตา ธาตุ – รักษา + อ ปัจจัยในกัตตุสาธนะ)

สถานที่ใด ย่อมรักษา ซึ่งเมล็ดพืช ที่ถูกหว่าน ที่ถูกโปรยไว้ โดยกระทำภาวะมี
ผลมาก เพราะเหตุนี้ สถานที่นั้น ชื่อว่า **เขตตะ.**(สถานที่รักษามเมล็ดพืชที่ถูกหว่าน)

วิ.จิปนฺติ วปนฺติ เอตฺถ พีชานีติ **เขตฺตํ,**เกทาราติ,(มหาฎีกา, จิป ธาตุ – ทิ้ง +
อ ปัจจัยในอธิกาสาธนะ)

บุคคลทั้งหลาย ย่อมหว่านทิ้ง ซึ่งพวกเมล็ดพืช ในสถานที่นี้ เพราะเหตุนี้
สถานที่นี้ ชื่อว่า เขตตะ,ได้แก่ พื้นที่นาเป็นต้น.

วิ.เขตฺตํ วิย **เขตฺตํ.**(มหาฎีกา , เขตต ศัพท์ + ณ ปัจจัย ในอุปมาตัทธิต)

พระอริยสงฆ์ผู้เหมือนนา ชื่อว่า **เขตตะ.**

วิ.ปุณฺณานิ **เขตฺตํ ปุณฺณกฺเขตฺตํ.**(มหาฎีกา, ฉฺฉฐิตฺตํปฺริสฺสมาส)

พระอริยสงฆ์ผู้เหมือนนา แห่งบุญทั้งหลาย ชื่อว่า **บุญญักเขตตะ.**

สังฆานุสสติมาน

เมื่อพระโยคาวจรระลึกนึกถึงพระสังฆคุณทั้งหลาย อันต่างโดยคุณ
มีความเป็นผู้ปฏิบัติเป็นต้น อย่างนี้ ในสมัยนั้น จิต ย่อมไม่เป็นอันถูกราคะกัสมุขุม.
จิตย่อมไม่เป็นอันถูกโทสะกัสมุขุม, จิตย่อมไม่เป็นอันถูกโมหะกัสมุขุมที่เดียว.
ในสมัยนั้น จิตของเธอ ปราศซึ่งพระสงฆ์ ย่อมเป็นจิต ที่ดำเนินไปตรงแนว
องค์มานทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้น ในขณะเดียวกัน แก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้ โดยนัยก่อน

๘.จิต ของเธอ ย่อมโน้มไป เพื่อบรรลุถึงพระสังฆคุณ

๙.ในเมื่อมีการประจบเข้ากับวัตถุที่พึงล่วงละเมิด หิริ โอตตัปปะ
ย่อมปรากฏ แก่เธอ ราวกะเห็นพระอริยสงฆ์อยู่ต่อหน้า

๑๐.อนึ่ง เมื่อยังไม่แทงตลอดคุณอันยิ่งขึ้นไป เธอย่อมเป็นผู้มีสุคติเป็นที่ไป
ในเบื้องหน้า

ตสุมา หเว อปฺปมาทํ กยิราถ สุเมธโส

เอวํ มหานุภาวาย สัมมานุสฺสติยา สทา.

เพราะเหตุคืออานิสงส์นั้นแล ผู้มีปัญญาดี พึงทำความไม่ประมาท
ในสังฆานุสสติ อันมีอานุภาพมากอย่างนี้ ในกาลทั้งปวง.

นี่ เป็นถกามุขโดยพิสดาร ในสังฆานุสสติ.

สุรพงศ์ เทพสุธา

๑๘/๐๒/๒๕๖๕